

Бойков О.Ю.

Херсонський державний університет

РОСІЙСЬКЕ ВТОРГНЕННЯ 2022 Р. У БАЧЕННІ СІЛЬСЬКИХ МЕШКАНЦІВ ХЕРСОНЩИНИ.

Вивчення історії початку російської повномасштабної агресії в умовах її продовження є вельми складним процесом, оскільки при наявності власного, у багатьох випадках, трагічного досвіду дослідника, наукове обґрунтування вимагає критичного аналізу і безумовного принципу об'єктивності. Зокрема це стосується усно історичного дослідження, коли емоційна складова, накладається на соціальні, ментальні особливості сприйняття населенням факту та наслідків війни й окупації.

У процесі опрацювання джерельної бази, аналізу власних авторських спостережень можна зауважити на досить неоднозначному сприйнятті та відображенні сучасної російської агресії населенням України, зокрема мешканцями Херсонщини.

Ще до повномасштабного вторгнення спроби критичного осмислення інформації про його можливість усіляко нівелювалося і окремими ЗМІ, і загальним сподіванням на здоровий глузд керівництва РФ, і очікуванням сильної позиції західних партнерів. Це завершилися для населення України руйнуванням крихкої після 2014 року ілюзії непоширення війни і ментальною кризою. Відповідно, сама російська агресія у лютому 2022 року та подальша окупація викликали різні форми рефлексії у населення України.

Цю рефлексію можна диференціювати залежно від:

1. життєвої ситуації конкретних людей, що мала місце унаслідок вторгнення;

2. соціального статусу та рівня освіти;
3. політичних поглядів, а також рівня відчуття України своєю батьківщиною;
4. рівня впливу російської пропаганди;
5. рівня здатності критичного мислення в умовах небезпеки;
6. економічних можливостей у протистоянні кризовим викликам;
7. місця проживання.

Останній фактор, на наше переконання, є також доволі важливим, оскільки якщо мова йде про містянина і мешканця села, тут спостерігаємо певну відмінність, як у сприйнятті агресії й окупації, так і у можливості організувати різні форми опору окупанту.

Акцентуючи увагу на дослідженні реакції щодо агресії і подальшої окупації пересічних мешканців сільської місцевості Херсонщини на лютий 2022 року, необхідно виходити з наступного:

1. Оскільки у переважній більшості сільське населення є україномовним, яке, на відміну від зрусифікованих міст, попри посилений вплив різних форм російськомовного контенту, воно зберегло національну мову спілкування. Окупація зумовила часті випадки непорозуміння між росіянами і населенням. За спогадами мешканця с.Тягинки Л.Шибінського, коли росіяни робили рейди по селу і почали допит однієї з мешканок, донька останньої перелякано звернулася до російського офіцера: «Що ви її питаєте?». У відповідь росіянин здивовано відповів: «Да мы не пытаем, мы просто разговариваем». Однак початок програми русифікації вже почав здійснюватися через спроби організувати шкільне навчання за російськими програмами і завезеними з міста вчителями. І лише пасивний опір населення і деокупація Правобережжя Херсонщини завадила цим спробам.
2. При потужному процесі урбанізації у селі збереглися риси традиційної селянської консервативності, особливо стосовно

«городської» культури, відповідно – вельми критичне ставлення до владних інститутів як уособлення саме цієї культури. Саме це зумовило масовий бойкот псевдореферендуму на селі і стало на перепоні успішного створення потрібної візуалізації в російських медіа. Це добре проявилось зокрема й на Херсонщині, на відміну від потужних промислових регіонів, де рівень колабораціонізму був досить високим [4].

3. Прожиткові можливості мешканців села традиційно були набагато стабільніші завдяки наявності власного домашнього господарства. Попри періодичні загрози окупаційної влади блокування села через ігнорування рішень окупаційної влади, селяни могли самоорганізуватись і допомагати один одному продуктами харчування, що було набагато простіше зробити, ніж у місті, де значна частина продуктів купувалася.
4. Рівень відчуття приватної власності і необхідності його захисту унаслідок тісної прив'язки до землі у мешканця села значно вищий, ніж у містянина. Саме цим, зокрема, й слід пояснити причини небажання покинути власне господарство як під час окупації, так і зараз, коли відбуваються регулярні обстріли вже звільнених територій правого берега Херсонщини. І мова йде не стільки про матеріальні надбання. Селяни, навіть свідомо ризикують власним життям, не маючи змоги покинути худобу, бо «куди ж хазяйство лишити»¹. І це часто це завершувалося трагедією.

Початок російської агресії та окупації зумовив питання не лише виживання, але й організації опору. У сільській місцині об'єктивно через незначну кількість населення, можливість чинити навіть мирний спротив була мінімальною, що й спричинило у більшості випадків лише очікування переможних дій українських Збройних сил або таємне

¹ Паталашка Ліна Василівна, 1964 р.н., с.Тягинка, Херсонська обл. Інтерв'ю проводив О. Бойков 24 березня 2024 р. Дешифрував аудіозапис та створив транскрипт О.Бойков

передавання даних про пересування російських військових колон через село. Водночас, прояви колабораціонізму в сільській місцевості не завжди відповідають класичній схемі, адже формальна співпраця з ворогом і отримання певних посад була вимушеним кроком для можливості виживання і забезпечення необхідними продуктами місцевих мешканців. Доля таких людей часто є драматичною, адже під впливом окупаційної пропаганди і власних страхів, вони змушені були після звільнення Правобережжя залишати місце проживання і виїжджати на територію росії, або тимчасово окуповане Лівобережжя Херсонщини.²

Як і для мешканців міста, так і для жителів сіл важливим критерієм оцінки дій російського агресора і сутності окупації було поводження з цивільним населенням. Відповідно до діючої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, чітко позначаються умови та засоби такого захисту сторонами конфлікту[1]. Проте досвід спілкування з окупантами часто вказував на грубі і свідомі порушення норм цієї конвенції росіянами на окупованих територіях, зокрема Херсонщини, навіть там, де не спостерігався опір населення. Особливо це стосується репресій проти колишніх учасників АТО, громадських діячів, цивільних посадових осіб, депортації дітей тощо. Про це зазначають як усні свідчення очевидців та жертв таких переслідувань³, так і сам факт видачі Міжнародним кримінальним судом ордеру на арешт президента рф путіна та уповноваженої з прав дитини в офісі президента рф львової-белової [3] . Тому ставлення до окупантів у більшій мірі слід визначати як негативне, що прикривалося зовнішньою байдужістю.

З іншого боку, ставлення росіян до місцевого населення було диференційованим. На правобережжі Херсонщини у період тимчасової окупації не спостерігався масовий терор, як в інших регіонах України [4, с.415]

² Там само

³ Там само

Іншим фактором при оцінці окупації слід вважати світоглядну позицію у різних вікових категорій. Розповіді місцевих жителів свідчать про те, що незважаючи вже на роки незалежності багато сільських мешканців Херсонщини не усвідомлювали причин агресії росіян. Вони залишалися у власному, замкненому світі ілюзій радянської доби унаслідок у тому числі змін у демографічній ситуації. Село об'єктивно «старіло», більшість його мешканців були людьми похилого віку, які мало зважали на політичні трансформації, а в умовах постійних соціально-економічних криз все частіше згадували добу «застою». Навіть зараз, при спілкуванні з людьми, які на третьому році війни стали вимушеними переселенцями і втратили будинок та усе господарство, можна почути твердження про те, що на їх думку, радянські люди не вчинили б тих злочинів, які спостерігалися на всій території України. Тому дії окремих військовослужбовців рф, що часто оцінюються місцевими жителями, як прояви гуманізму важко усвідомлюються ними як прояв імперської ідеологеми «єдиного» чи то «братського» народу.

Отже, можна зробити висновок, що сільське населення через більш близький, ніж у містян, безпосередній контакт з представниками окупаційної влади та російськими солдатами сформувало доволі складну картину окупації. Початок війни для абсолютної більшості населення став психологічним зламом історичної пам'яті та ілюзорним сприйняттям росіян як цивілізованого народу. Спроби пристосуватися до її реалій для частини населення виявилися надто складним випробуванням, що призвело з одного боку до чіткого усвідомлення росіян як окупантів і ворогів, а з іншого - до доволі низького рівня проявів колабораціонізму, ніж у місті. Водночас, тривала окупація Лівобережжя Херсонщини визначила нові виклики як самим мешканцям села, так і майбутнім дослідникам чергової російсько-української війни.

Література

1. Женеvська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року [Електронний ресурс]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
2. Зубченко О. С. Дисфункції соціальних інститутів за умов окупації [Електронний ресурс] Актуальні проблеми філософії та соціології № 36 С. 103–109(2022) / http://www.apfs.nuoua.od.ua/archive/36_2022/36_2022.pdf#page=103
3. Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт путіна [Електронний ресурс]: <https://minre.gov.ua/2023/03/17/mizhnarodnyj-kryminalnyj-sud-vydav-order-na-aresht-putina/>
4. Толкач А.М. Кримінологічна характеристика воєнних злочинів, вчинених російською армією проти цивільного населення у Чернігівській області з 24 лютого по 02 квітня 2022 р. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 4. С.413-417(2023)